

ОСНОВНІ ТРУДНОЩІ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ НЕСТАНДАРТНОЇ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

О.Л. Клименко

Запорізький державний університет

Метою даної статті є визначення основних труднощів, що виникають при перекладі нестандартної лексики з англійської мови на українську.

Адекватний переклад передбачає врахування всіх особливостей одиниць мови оригіналу (МО) (їх денотативної і конотативної семантики, структурних особливостей) і добір еквівалентних одиниць мови перекладу (МП). Стосовно перекладу нестандартних одиниць англійської мови виконання цих завдань виявляється особливо складним, тому що факти використання сленгізмів та жаргонізмів у мовленні викликають різне відношення залежно від конкретної мовленнєвої ситуації, а на рівні мови, поза контекстом, і в теоретичних дослідженнях, і в лексикографічних працях нестандартна лексика оцінюється як пласт, який перебуває за межами літературної мови і містить: колоквиалізми, сленгізми, жаргонізми, арготизми, кентизми, вульгаризми тощо.

Словникові позначки “slang”, “colloquial”, “vulgar”, “cant”, “argot”, “jargon” не завжди точно визначають статус слова або фрази та часто не встигають зафіксувати його зміни. Надзвичайно широка лексикографічна розгалуженість нестандартної лексики англійської мови становить значну складність при перекладі її на українську мову. Судячи з матеріалу словників і спеціальних досліджень, в українській мові також існує лексика, соціальна оцінка якої подібна до соціальної оцінки нестандартних одиниць англійської мови. В українській лексикографічній практиці для визначення цієї лексики використовуються позначки “грубе просторіччя”, “жаргон”, “арго”. Специфіка англійського сленгу та жаргонів і українського просторіччя визначається тим, які саме відмінності дозволяють протиставити ці одиниці одиницям літературної мови.

Можна виділити два класи нестандартних одиниць англійської мови і подібні до них два класи одиниць українського просторіччя, які відповідають двом типам перетворень одиниць літературної мови:

1) одиниці, побудовані шляхом перетворень формальної сторони одиниць літературної мови при збереженні їх змістовної сторони, внаслідок фонетичного варіювання, словотвору та запозичення;

2) одиниці, побудовані шляхом перетворень змістовної сторони одиниць літературної мови при збереженні їх формальної сторони внаслідок варіювання літературних одиниць на лексико-семантичному рівні.

Можна вважати, що одиниці англійської та української мов не тільки характеризуються однаковою соціальною оцінкою, але й подібними особливостями, які протиставляють їх відповідно англійській та українській літературним мовам. Однак адекватний переклад нестандартних одиниць з англійської мови на українську в деяких випадках є надто складним, а іноді навіть неможливим.

Перша причина труднощів адекватного перекладу нестандартних одиниць англійської мови на українську - це розходження складу лексико-семантичних груп слів, хоча в цілому напрямок лексико-семантичного варіювання слів у цих мовах збігається. І одиниці англійського сленгу та жаргонів, і українського просторіччя утворені за допомогою лексико-семантичного варіювання обмеженої кількості слів літературної мови. Списки лексико-семантичних груп слів, які дають при варіюванні нестандартні одиниці для англійської та української мов приблизно збігаються. Це лексико-семантичні групи назв органів і частин тіла людини і тварини; рослин та їх плодів; різноманітних пристроїв та інструментів; власних назв тощо. Але у складі пар відповідних лексико-семантичних груп в англійській та українській мовах існують суттєві розходження. Українські слова, які відповідають за своїм основним значенням англійським, але не мають експресивно-просторічних лексико-семантичних варіантів, не можуть бути використані при перекладі.

Друга причина ускладнень при перекладі нестандартних одиниць з англійської мови на українську - це розбіжність прагматичних компонентів значення слів, еквівалентних за своїми основними лексико-семантичними варіантами, що спричиняє розходження результатів лексико-семантичного варіювання цих слів в англійській та українській мовах. Основою для лексико-семантичного варіювання, результатом якого є сленг, жаргони або експресивне просторіччя, є прагматичні компоненти значення слова, тобто семантичні асоціації або конотації, які виражають пов'язані зі словом культурні традиції, взяті в суспільстві практику використання відповідної речі.

Труднощі перекладу нестандартних одиниць пов'язані зі ступенем їх поширеності й частотності вживання в МО і МП. В англомовному, особливо американському дискурсі, сленгізми і жаргонізми трапляються значно частіше, ніж просторічні одиниці в українській мові, і вживаються не тільки в неформальному спілкуванні, а навіть у ході офіційних переговорів (для зняття напруженості, створення невимушеності ситуації тощо).

Зрозумілість нестандартних одиниць навіть для носіїв англійської мови залежить від ступеня вжитку і сфери використання. Запозичене з ідиш слово *glitch* почало функціонувати в жаргоні космонавтів у значенні “збій у системі, спричинений перепадами напруги”, у сфері комп'ютерної техніки позначає ушкодження в роботі комп'ютера, а в сфері політики вживається для позначення технічних неполадок, що спричинюють значні проблеми для офіційної особи або кандидата на її пост. Подібна омонімія може бути не відома перекладачеві. Вирішити проблему допомагає лише комунікативна ситуація та наявність достатнього запасу фонових знань, які “обов'язково наявні у свідомості учасників комунікації і значною мірою визначають зміст висловлювання” (Томахин 2000:5). Тому перекладачу обов'язково необхідно мати “фонові знання” про ситуативне вживання відповідної нестандартної одиниці англійської мови, оскільки подібна інформація слабо відображена в сучасних двомовних словниках.

Культурні, історичні, територіальні та інші позамовні фактори словесно відображаються в нестандартних одиницях, які перетворюються на культурні, історичні, ситуативні реалії, натяки, алюзії та створюють іноді нездоланний лінгвокультурний бар'єр навіть для досвідченого перекладача (Балабін 2002:68). О.І.Чередниченко зазначає важливість культурної компетенції і говорить, що “чим вищим є ступінь білінгвізму перекладача, тим вищим є ступінь його бікультуралізму. Останній дозволяє правильно зрозуміти факти вихідної культури, девербалізувати їх та подати у новій словесній оболонці, пристосовавши до норм вторинної культури” (Чередниченко 2001:487). Наприклад: *Uncle Tom* “покірлива, послужлива людина”, *Babylon* “істеблїшмент”, *Murphy game* “афера”.

Якщо нестандартні одиниці стають інтернаціональними, перетворюються на “модні” слова - символи, вони при перекладі передаються калькою і додаткового тлумачення не потребують, наприклад: *bucks* “бакси”, *crack* “крек”, *hacker* “гекер”, *rap* “реп”, *yuppie* “яппі”. Складність для перекладача становлять побудовані на базі таких одиниць новотвори, а також каламбурні та оновлені їх варіанти. Наприклад, слово *buck* “бакс, долар” стало основою новоутворень *megabucks*, *gigabucks*, *extrabucks*, що позначають “велику купу грошей”, утворене на базі нього розмовне словосполучення *to make/earn a quick/fast buck* “швидко розбагатіти” в оновленому вигляді *to make/earn megabucks* має значення “заробити шалені гроші”.

Більшість нестандартних одиниць появляється і функціонує в усному мовленні. Вони виникають в певній соціальній, професійній або корпоративній групі, можуть проіснувати деякий час та зникнути, змінити значення або увійти до літературної мови. Як зазначають дослідники, “сленг нерідко стає мовною прикметою часу, тому невдало підібраний відповідник погрожує обернутися анахронізмом” (Влахов, Флорин 1986:255). Отже, при перекладі нестандартної лексики не можна забувати про фактор часу.

Складність перекладу нестандартної лексики обумовлюється системними, нормативними, узуальними й стилістичними розходженнями МО та МП. Як зазначає І.Левий, “деякі мови мають багатші можливості відтінити соціальні відмінності персонажів, оскільки їхня розмовна мова має значно ширшу стилістичну шкалу” (Левий 1974:118). При перекладі слід враховувати певну різницю в існуючих соціальних критеріях різних суспільств і літературних норм (естетичних, фонетичних, стилістичних) МО і МП, оскільки недостатня нейтралізація чинника розбіжності систем, норм і узусів мови оригіналу і мови перекладу веде до порушення емоційного і естетичного впливу, а в деяких випадках навіть ускладнює сприймання змісту (Латышев 1988:91).

Слід також зазначити, що нестандартні відхилення від фонетичної норми в англійській мові частіше ніяк не передаються в українській, що веде до часткової втрати національного колориту і гостроти оригіналу. У випадках, коли нестандартні елементи англійського тексту з тієї чи іншої причини не мають еквівалентів в українській мові через відмінності в стилістичній нормі і не можуть бути передані її засобами, застосовується метод компенсації, тобто перекладач, щоб не втратити семантичну цінність тексту, передає ту ж інформацію іншим способом.

Таким чином, завдання перекладу нестандартних одиниць з англійської мови на українську є комплексним і враховує основне значення слова літературної мови, від якого утворена нестандартна одиниця, спосіб її утворення і прагматичні компоненти значення, а також денотативне і конотативне значення нестандартної одиниці.

Еквівалентна за своїм денотативним значенням нестандартній одиниці англійської мови одиниця рідної мови може характеризуватися тотожною соціальною оцінкою, але відрізнятися за способом утворення. Бувають випадки, коли крім денотативного значення і оцінки, при перекладі передається і спосіб утворення, і прагматичні компоненти значення вихідної одиниці.

Між сленгом і літературною мовою існують відмінності не тільки в плані прагматики, але і в плані їх використання. Тому можна вважати, що передавання нестандартних одиниць в українському тексті за допомогою одиниць літературної мови, так само як і опущення цих одиниць в перекладі, хоча і не перекручує змісту оригіналу, але позбавляє його специфічного соціального контексту. Якщо нестандартні одиниці англійської мови, утворені за допомогою лексико-семантичного варіювання, передавати одиницями українського просторіччя, які побудовані внаслідок формальних перетворень, соціальний контекст зберігається, але губляться чисельні етнічні конотації.

Відправним пунктом для функціонального перекладу нестандартних одиниць можна вважати пошук елементів зниженого стилю в мові перекладу як можливих аналогів мови оригіналу. Оскільки сленг деякими вченими ототожнюється з просторіччям, можна зробити висновок, що за відсутності відповідників чи функціональних аналогів перекладач може звернутися до просторіччя, яке і надасть тексту, який перекладається, необхідну характеристику відхилення від літературної норми.

Словник часто обмежується стилістично-нейтральними варіантами, що передають лише загальний зміст нестандартної одиниці. Завдання перекладача полягає в тому, щоб відшукати в мові перекладу одиницю з відповідними образно-експресивними відтінками.

При перекладі нестандартної лексики з англійської мови на українську слід дотримувати двох напрямів:

- шукати в українській мові нестандартну одиницю аналогічної експресивності (при перекладі сленгізмів та вульгаризмів);
- використовувати описовий переклад, тлумачення і роз'яснення предметно-логічного значення (при перекладі жаргонізмів та арготизмів).

Коли йдеться про значення нестандартних одиниць в оригіналі, що перекладається, і про передачу їх певними одиницями мови, на яку перекладається текст, звичайно не можна не зважати на контекст, в якому вони є в оригіналі і повинні бути в перекладі. Саме контекст більш вузький (тобто одне визначене речення) і контекст більш широкий (тобто найближчі сусідні речення, абзац, частина і т. д.) – відіграє вирішальну роль

для передачі значення іншомовних нестандартних одиниць. Оскільки ці одиниці мають максимальне конотативне забарвлення, а саме найбільшу експресивність, в перекладі часто спостерігається поєднання прийому експресивної конкретизації з експресивним узгодженням, тобто врахування найближчого, а нерідко і широкого контексту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балабін В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу. – Київ: Логос, 2002. – 315с.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М., 1986.- 416 с.
3. Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания. – М., 1988.-160с.
4. Левый И. Искусство перевода. – М., 1974. – 152с.
5. Томахин Г.Д. США. Лингвострановедческий словарь. – М., 2000. – 576 с.
6. Череди́ченко О.Д. Міжкультурні аспекти перекладу // Мовні і концептуальні картини світу: Мови, культури та переклад у контексті Європейського співробітництва: Зб. наук. праць. – К., 2001. – С.485-489.

Надійшла до редколегії 18 березня 2003р.